

Een zonderlinge journalistieke omnivoor

Publicist Rik Valkenburg ('ome Rik') uit Veenendaal bleef altijd de dorpskapper die hij van origine was. „Wat hij deed, deed hij met zijn hart. Dat maakt iemand altijd kwetsbaar.“ | foto Tjerk S. de Vries

Ruim negentig boeken schreef Rik Valkenburg (1923-1974), de zelfbenoemde chroniqueur van de gereformeerde gezindte. De voormalige herenkapper ontwikkelde zich tot een journalistieke omnivoor. Zijn geboortedorp Veenendaal eert hem binnenkort met een straatnaam.

door Koos van Noppen

VEENENDAAL – 'Publicist', stond er op z'n naamkaartje. Elke nadere aanduiding zou problematisch worden, want hij schreef over van alles. Over de watersnoodramp, over de Veenendaalse tabaksindustrie, over de Eerste Wereldoorlog, over Nederlandse emigranten in Canada, over een kopstuk uit de gereformeerde gezindte – Valkenburg zag overal een boek in. De titels op zijn longlist non-fictie verraden de romantiscus: 'Toen 't schuimend zeenat hev'g bruist', 'Ondanks het moordend lood', 'Door lood en dood' of 'Hoe bar het was in 1929'.

Rik stamde uit een groot gezin, in een van de armste wijken van Veenendaal. Na de ulo toog hij aan het werk in een lokale sigarenfabriek. Toen de oorlog uitbrak, kon hij aan de slag in de zaak van zijn broer Geurt, waar hij zich het kappersvak eigen maakte. In zijn vrije tijd wijdde hij zich aan zijn passie en dat resulteerde in een eerste kinderboek, in 1950. Na een bromfietsongeluk was hij gedeeltelijk arbeidsongeschikt en maakte hij van zijn hobby zijn werk. De kunst van het verhalen vertellen, verstond hij als weinig anderen. 'Ome Rik', zoals de ongetrouwde Valkenburg huiselijk werd genoemd, was een geliefd zondagschoolmeester. „Je kwam een week later graag terug om te weten hoe het verhaal verder ging“, vertelt zijn oud-secretaresse Conny de Kleuver-van Manen. Valkenburg wist jongeren uit de christelijk-gereformeerde Pniëlkerk te enthousiasmeren

om te participeren in de leiding voor de verschillende groepen. „Dat was heel vormend“, zegt Herman Takken van stichting Evangelie en Moslims. „Hij stimuleerde ons om de verhalen goed voor te bereiden.“ Zijn advies was om daar 's maandags al mee te beginnen en de hele week door op gezette momenten met het verhaal bezig te zijn. „Op zondag ben je dan 'zwanger' van het verhaal“, zei hij altijd. „Dan móét het eruit“, vertelt Henk Mijnders, tegenwoordig predikant in Zwolle. „Het uit mijn hoofd spreken voor een groep mensen, heb ik daar geleerd.“ Voor veel jongeren was ome Rik een geestelijk vader, bij wie je altijd kon binnenvallen voor een pastoraal gesprek. „Hij wekte niet de indruk overbezet te zijn. Hij had altijd tijd voor je.“

'Om den brode'

In 1971 deed de 48-jarige Valkenburg een poging om van de pen te gaan leven. „Dat was heel bijzonder in onze kring“, zegt neerlandicus Bert Hofman, „maar het lukte hem om als 'schrijver om den brode' het hoofd boven water te houden. Al had ik de indruk dat hij het niet breed had.“

In zijn kantoortje, een pijpenla aan de Zandstraat, scheidde Valkenburg het ene na het andere boek af. Inmiddels was hij redactiesecretaris – lees: eindredacteur – geworden van het reformatorische opinieblad *Koers* en dat garandeerde een zeker minimuminkomen. Typen kon hij niet en zodra de financiën het toelieten, nam hij een secretaresse in dienst, een oud-leerlinge van de zondagschool („Het bleef gewoon ome Rik“).

Valkenburg dankte zijn bekendheid in refokringen niet in de laatste plaats aan zijn vraaggesprekken, die hijzelf steevast 'discussie-interviews' noemde. De lange, gedetailleerde vragenlijst werd voorafgaand aan het gesprek minutieus doorgenomen, waarna de mentale krachtmeting kon beginnen. De meereizende secretaresse – tomtom avant la lettre – bediende de cassette recorder en schoot kiekjes. Het gesprek werd integraal uitgetypt en vóór publicatie aan de geïnterviewde voorgelegd.

„Het was een vreemde man“, zegt Peter Bergwerff, hoofdredacteur van het *Nederlands Dagblad*, die Valkenburg in 1983 uitvoerig interviewde. „Ik kon me hem goed voorstellen met een kappersschaar, de hele dag kletsend tegen zijn klanten. Als interviewer had hij iets naïefs. Ik denk ook dat dat mensen in hem aantrok.“ Het moet gezegd, hij wist in de loop der tijd meniggen te strikken voor een vraaggesprek. Kop-

stukken uit de gereformeerde gezindte, maar ook toonaangevende theologen buiten zijn eigen kring en hooggeplaatsten als secretaris-generaal van de Navo, Joseph Luns, en prinses Irene.

„Discussie-interviews kon je het moeilijk noemen, althans niet in mijn geval“, zegt Henk van As, die jarenlang redacteur was bij het *Reformatisch Dagblad*. „Hij werkte gewoon zijn vragenlijst af. Gaf je een antwoord dat niet direct betrekking had op de vraag, dan ging hij er niet op door.“

Een gesprek met Van As is opgenomen in de bundel 'Kerkelijke smaakmakers' van Valkenburg. „Aanvankelijk wilde hij de uitgave 'De smaakmakers van Calvijn' noemen, met een knipoog naar een reclameslogan van de dipsaunzenfabriek Calvé. Ik denk dat hij helemaal niet doorhad hoe kneuterig dergelijke woordspelingen waren.“

Veenendaal eert Rik Valkenburg postuum met straatnaam

Valkenburg, schreef *Vrij Nederland* eens, „kan ten voorbeeld worden gesteld aan journalisten die rondlopen met plannen om zich in het harde interview te bekwamen“. „Hij ondervroeg je tot op het bot en kon daarbij ook wel van de hak op de tak springen“, zegt Jan van der Graaf, oud-voorman van de Gereformeerde Bond. „Hij had het in een interview met me over *Trouw* en het *Friesch Dagblad*, en over wat ik vond het *RD*. Opeens stelde hij de vraag: Plaats t u ook huwelijksadvertenties in de *Waarheidsvriend*?“ Ook anderen vielen ten prooi aan een dergelijke dartele gespreksopbouw. In een gesprek met majoor Bosshardt kon hij bijvoorbeeld onverhoeds vragen: „Bezoekt u vaak een sportwedstrijd?“ En aan professor Velema stelde hij plompverloren de vraag: „Heeft u bezwaren tegen de ruimtevaart?“ – een vraag die aan het eind van een theologisch onderhoud zomaar uit de lucht komt vallen. „Zijn atypische manier van vragenstellen had iets kreupels“, zegt Bergwerff, „maar iedereen las het. Het was onderhoudend“.

Memorabel is het gesprek dat Valkenburg wist te ritselen met prinses Irene, die op dat moment een maand of drie zwanger was. „Dat bleek nadat hij de gemaakte foto's had getoond aan enkele dames op het kantoor bij de uitgever. Nee, dat was hem niet opgevallen; waarschijnlijk had hij geen oog voor vrouwen. Ik suggereerde nog dat hij er veel geld voor had kunnen vangen bij *De Telegraaf*. Nou nee – daar had hij niet zo'n behoefte aan...“

Het feit dat hij geen academische scholing had genoten, heeft hem toch dwarsgezet, zegt Bert Hofman; hij zat samen met Valkenburg in 'Schrijven-derwijs', de kring van protestants-christelijke auteurs. „Ik kon merken dat hij tegen gestudeerde mensen opzag. Hij schreef geen literatuur, maar dat wilde hij ook niet. Hij noemde zichzelf altijd publicist.“

Hij was een *self-made* man, vertelt Van der Graaf. „Maar dat benadeelde zijn wijze van interviewen geenszins. Hij was naar mijn oordeel zelfs eigenzinnig.“

Tegenspel

Volgens Herman Takken beschouwde Valkenburg zijn interviews als zijn studies. „Hij probeerde zijn gesprekspartners op hun eigen niveau tegenspel te bieden, maar dat zal niet altijd gelukt zijn. Ik had de indruk dat hij daarbij niet bescheiden was, niet terughoudend. Hij durfde het iedere keer wel weer aan.“ Valkenburg had iets van „de stratenmaker die even bij de professor een praatje kwam maken“, zegt Bergwerff. „Dat gaf hem iets ontwapenends. Als theologen buiten zijn eigen kring aarzelden om op zijn verzoek tot een interview in te gaan, zei hij altijd 'Ik kom van uiterst rechts'. Dan gingen de deuren open.“

Voor 'ome Rik' was iedereen gelijk, zegt zijn oud-secretaresse Conny de Kleuver-van Manen. Bollebozen of mensen aan lager wal, het maakte voor hem niet uit. „Iedereen heeft een verhaal, was zijn uitgangspunt. Hij vond iedereen interessant.“ Achter de enorme werkdrijf moet een compensatiedrang gezet hebben, zegt historicus Constant van den Heuvel, docent aan het Ichtus-college in Veenendaal. Hij heeft 'ome Rik' goed gekend en publiceert binnenkort een biografische schets over hem. „Hij was een verteller, een folklorist, met interesse voor de lokale historie. Hij stak ook op landelijk niveau zijn kop boven het maaveld, zonder daar ooit enige opleiding voor te hebben genoten. Hij was een soort ruwe diamant.“

Wie zoveel boeken publiceert als Valkenburg, kan heel wat orders vullen met recensies. Kon hij met kritiek omgaan? „Ja“, zegt Van den Heuvel, „mits het opbouwend en niet kwetsend was“. Henk van As herinnert zich evenwel dat Valkenburg hem eens op een zaterdagavond in trenen opbelde nadat een van diens boeken in de krant was afgebrand. „Dit boek had beter als dit manuscript in een la in Veenendaal kunnen blijven“, had Van As geschreven. „Hij was daar vreselijk verdrietig over. Al mijn werk heb ik geschreven terwijl ik eerst op mijn knieën ben gegaan, voerde hij aan. Waarop ik een beetje bits reageerde: Hoe denk je dat wij ons werk doen, Rik? Gebed is geen garantie voor kwaliteit. We zijn overigens goede vrienden gebleven. Maar soms kon hij niet met kritiek omgaan.“

Van den Heuvel: „Wat hij deed, deed hij met zijn hart. Dat maakt iemand altijd kwetsbaar.“

Veel uit het enorme oeuvre van Valkenburg is intussen zeer gedateerd of terecht aan de vergetelheid prijsgegeven. Al blijven er pareltjes tussen, zoals het gesprek met Willy Engbrocks, een oud-bewaker uit kamp Amersfoort, in 'Een mens in haatuniform'. Gesprekken met nazibeulen zijn zeldzaam, maar Valkenburg kreeg het voor elkaar, honderdvijftig pagina's lang. Postuum krijgt Valkenburg nu nog een eerbetoon in zijn woonplaats Veenendaal; bij leven kreeg hij een koninklijke onderscheiding. Zonder twijfel heeft hij een bijdrage geleverd aan de beschrijving van de protestants-christelijke cultuur in een paar decennia van de vorige eeuw. Maar „een reformatorische tegenhanger van de gereformeerde George Puchinger was hij niet“, zegt Henk van As. „Daarvoor was hij te weinig geschoold en had hij te weinig zelfkritiek of te weinig mensen die hem kritisch begeleiden.“

„Hij is de dorpskapper gebleven, de toegankelijke verhalenverteller“, zegt Van den Heuvel. „Daarbij was hij ook erg humoristisch. En hij liet geen kans onbenut om mensen te vertellen van zijn persoonlijke Verlosser, Jezus Christus.“

Inderdaad, oud-zondagschoolmeester.

Dit is een bewerking van een tweedelige documentaire van het wekelijkse EO-geschiedenisprogramma Nieuw Protestants Peil, zaterdagmiddag radio 5, 13.30 uur. De uitzending van Valkenburg is te beluisteren via EO.nl/nieuwprotestantspeil, d.d. 11 en 18 april.